DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-12-100-42
УДК 811:811.133.1

Карп М.А., Скорохода В.Р.
Національний університет «Львівська політехніка»

ФУНКЦІЇ ФІГУР МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ ПЕРСОНАЖА ЕРКЮЛЯ ПУАРО У ДЕТЕКТИВАХ АГАТИ КРІСТІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу елементів мовленнєвого етикету головного героя детективів Агати Крісті Еркюля Пуаро, застосовуючи функційний підхід, а також дослідженню національно-культурного фактору впливу на формування мовленнєвих навичок персонажа Еркюля Пуаро в художньому прозовому тексті та функційної специфіки базових фігур мовленнєвого етикету. Було опрацьовано такі твори англійської письменниці: "The mysterious affair at Styles", "The Murder of Roger Ackroyd", "Murder on the Orient Express", "The ABC Murders", "Death on the Nile", "Hercule Poirot's Christmas", "Evil under the Sun", "Five Little Pigs", "After the Funeral", "Curtain Poirot's Last Case". Аналізуючи функції фігур мовленнєвого етикету персонажа Еркюля Пуаро, ми зосередили свою увагу на функціях звертання, привітання та прощання. Можна виділити такі функції: конативна, фатична, соціально-регулятивна, вокативна, апелятивна, риторична, експресивна, стилістична.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, функції, детектив.

Karp Marta, Skorokhoda Vasylyna
Lviv Polytechnic National University

FUNCTIONS OF SPEECH ETIQUETTE FIGURES OF HERUCLE POIROT CHARACTER IN AGATHA CHRISTIE'S DETECTIVES

Summary. The article is devoted to the analysis of elements of the Hercule Poirot character speech, using a functional approach, and research of functional specificity of speech etiquette basic figures. Mastering the forms of speech etiquette in the French language system, namely the forms of greetings, valediction and allocution, allows those who study this language to learn certain models of communication, as well as gain experience of tactful and friendly behavior. In general, speech etiquette plays an important role in human communication, because a perfect way of communication is the key to success in society, while inaccuracy is the cause of many conflicts, often even international. The study was based on 10 works by English writer Agatha Christie: "The mysterious affair at Styles", "The Murder of Roger Ackroyd", "Murder on the Orient Express", "The ABC Murders", "Death on the Nile", "Hercule Poirot's Christmas", "Evil under the Sun", " Five Little Pigs ", "After the Funeral", "Curtain Poirot's Last Case". Analyzing the functions of the speech etiquette figures of the Hercule Poirot's character, we have focused on the functions of address, greeting and valediction. The following functions can be distinguished as conative, phatic, socio-regulatory, vocative, appellate, rhetorical, expressive, stylistic. Hercule Poirot is a protagonist in the works of the famous English writer Agatha Christie, one of the most popular fictional detectives, along with Miss Marple and Sherlock Holmes. We have chosen this character for our study, because he is a bright example of an erudite, polite and highly cultured person who uses the rules of etiquette, follows his speech, pays great attention to his own manners. Poirot is a Belgian emigrant, but he is often considered French because he always aptly uses French expressions in his monologues. Poirot became famous throughout England, even conducting investigations of national importance. He reveals many cases and almost never makes mistakes. It is interesting that the detective always undertakes to investigate a case with a certain amount of drama and theatricality. Examining the speech of Hercule Poirot, we have concluded that the main feature of this character's speech behavior is bilingualism. He is fluent in English and French.

Keywords: speech etiquette, functions, detective.

Постановка проблеми. На сьогодні лінгвісти спостерігають тенденцію зростання уваги до питань соціолінгвістики, а також до теми мовленнєвої комунікації, засад побудови комунікативного акту. Адже роль мови в усіх сферах суспільного життя людини є значною для сучасного українського та світового мовознавства. З огляду на це важливим є також вивчення правил мовленнєвої поведінки людини, зокрема мовленнєвого етикету. Соціолінгвістика займається вивченням соціальної сторони мовленнєвого етикету (*далі* – **ME**). За допомогою мовленнєвого етикету відбувається соціальний вплив комунікантів один на одного, що характерно для спілкування взагалі, а в мовленнєвому етикеті виявляється особливо яскраво.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями фігур мовленнєвого етикету займалися такі науковці: Бехта І.А., Косенко Ю.В., Вихованець І.Р., Дем'янова Н.О., Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф., Селіванова О., Ali M. [1; 2; 3; 5; 7; 11].

Мова виконує важливу функцію в спілкуванні, з шести мовних функцій, описаних Р. Якобсоном, функції, що містяться в привітанні, є конативними і фатичними функціями. Відповідно до розуміння Р. Якобсона, адресна форма може містити конативні функції, коли мовець хоче дії від мовного партнера. Форма привітання також може містити фатичні функції, якщо вона використовується для встановлення або підтримки стосунків із мовленнєвими партнерами. Конативна функція асоціюється з мовним партнером, фатична функція – з контактом [10].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Новизна нашого наукового дослідження полягає в зростанні зацікавленості до питань мовленнєвого етикету не

© Карп М.А., Скорохода В.Р., 2021

лише в повсякденному житті людей, але і в віртуальному спілкуванні, де має місце таке поняття як "netiquette". Очевидним є той факт, що для сучасної вихованої людини послуговуватися мовленнєвим етикетом є необхідністю.

Мета статті. Обґрунтувати особливості мовленнєвого етикету персонажа Еркюля Пуаро в детективах Агати Крісті, застосовуючи функційний підхід, ознайомитись з найбільш поширеними виразами французького мовного етикету.

Виклад основного матеріалу. Достойна поведінка людини цінувалась ще в часи античності. Життя в суспільстві передбачає дотримання певних норм, правил та законів. Правила соціальної поведінки людини, які формувалися впродовж всього процесу розвитку людства, враховуючи його соціально-історичне підґрунтя, становлять поняття "етикет". За словами О. Мельничук, "український мовленнєвий етикет – це система спеціально призначених формул ввічливості, яка склалася у процесі історичного розвитку народу, відображає особливості мовної свідомості, основні риси ментальності, зокрема такі, як доброзичливість, толерантність, щирість, прихильність, люб'язність" [6].

Елементи мовленнєвого етикету персонажа Еркюля Пуаро. Еркюль Пуаро – літературний персонаж творів відомої англійської письменниці Агати Крісті, один із найпопулярніших вигаданих детективів поряд з міс Марпл та Шерлоком Холмсом. Для нашого дослідження ми обрали саме цього героя, оскільки він є яскравим прикладом ерудованої, ввічливої та висококультурної людини, яка послуговується правилами етикету, слідкує за своїм мовленням, велику увагу приділяє власним манерам. Е. Пуаро – бельгієць-емігрант, проте його часто вважають французом, оскільки він завжди влучно використовує французькі вислови в своїх монологах. Пуаро стає знаменитим на всю Англію, виконуючи навіть розслідування державної важливості. Він розкриває безліч справ і майже ніколи не помиляється. Цікавим є той факт, що детектив завжди береться розслідувати справу з певною долею драматизму та театральності.

Досліджуючи мовлення Еркюля Пуаро, можна помітити, що головною особливістю мовної поведінки цього персонажа є білінгвізм. Він блискуче володіє англійською та французькою. Частотним в його мовленні є французьке звертання до чоловіків "Monsieur", що в перекладі українською означає "мсье". А також звертання до жінок "Madame" та "Mademoiselle". Окрім того Пуаро нерідко вживає звертання "mon ami", яке українською означає "друже". У своєму мовленні цей герой влучно використовує цілу палітру різноманітних метафор, порівнянь та епітетів. Також він послуговується використанням термінів, назв посад і титулів.

Функції звертання. Аналізуючи функції фігур МЕ персонажа Еркюля Пуаро, ми зосередили свою увагу на функціях звертання, привітання та прощання. При звертанні із запитанням або проханням до незнайомої особи Еркюль Пуаро використовує: "Bonjour, Monsieur (Madame, Mademoiselle)!". Звертання до знайомих може бути аналогічним або ж з додаванням прізвища людини до якої звертаються: "Bonjour Monsieur (Madame) Lantrade!". Частотним було також звертання "Mon cher / Ah! Mon cher", що в перекладі українською означає "мій дорогий", "Messieurs et Mesdames" під час звертання до мадам та мсье.

Особливості лексико-семантичного наповнення безпосередньо залежать від того, яке значення та яку комунікативну функцію воно має на думку адресата повідомлення у конкретному висловленні. Функція елементів мовної системи передбачає реалізацію ними свого призначення. Застосування функціонального аналізу дає відповідь на питання про призначення елемента МЕ. Вперше звертання як окремий вид комунікативного висловлення було розглянуте Д. Вундерліхом. Він поставив його в один ряд з "директивом, комісивом, декларативом тощо на тій підставі, що особливою функцією звертання є привернення уваги адресата" [3]. Під час аналізу функцій фігур МЕ ми виділили основні функції звертання, а саме: вокативну, соціально-регулятивна емоційно-експресивну, функцію підсилення.

О. Селіванова у книзі "Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія" зазначає, що звертання виконують також апелятивну (заклику), тематичну (уведення певної теми), перформативну (супроводу мовленнєвої дії), фатичну (встановлення контакту), риторичну (красномовства), експресивну та стилістичну функції [7]. І.Р. Вихованець наголошує, що здебільшого у звертаннях поєднано дві функції: апелятивну й експресивну. У неускладненому вигляді апелятивна функція звертання виступає в офіційних сферах спілкування (заклики, розпорядження, приписи). У розмовно-побутовому й художньому мовленні звертання виражає не тільки звернення до адресата, а й ставлення мовця до нього [2].

Вокативна функція звертання полягає в привернені уваги співрозмовника, називаючи його, однозначно вказуючи на співрозмовника, виділяючи його як адресата висловлювання. Відповідно до цих комунікативних завдань у рамках вокативної функції Н.О. Дем'янова виділяє: номінативну (назвати адресата), дейктичну (вказати на адресата), власне вокативну (привернути увагу адресата) функції. Перебіг акту комунікації спільно з його структурними особливостями зумовлюють використання звертання у складі будь-якого елемента дискурсу: встановлення контакту, уточнення, завершення комунікації. Вокатив як прагматико-семантична категорія, тобто вокативність як апелятивна категорія, є засобом вираження багатьох мовних функцій. З функціональної точки зору, кличні вирази ніколи не є однозначними, тобто вони виконують не лише конативну функцію, як це чітко визначено в літературі, але вони дуже часто виконують і інші мовні функції – особливо емотивну (виражають почуття мовця, особисте ставлення до співрозмовника) і поетичне. Як засіб встановлення та підтримання спілкування, тобто перевірки функціонування комунікаційного каналу, кличні вирази виконують також фатичну функцію. Референтна функція вокативних виразів обмежується суб'єктною та предикативною роллю в мові. Як зазначає Н.О. Дем'янова: "Звертання слід розглядати також як виразний засіб фатич-

ного характеру. Більшість дослідників визначають фатичну функцію як особливий різновид мовленнєвих структур, спрямовану на те, щоб надати природність ситуації спілкування, підготувати слухача до сприйняття інформації" [3].

Соціально-регулятивна функція звертання несе додаткову інформацію про соціальний статус, професію, ступінь спорідненості комунікантів, їхню роль у конкретній мовленнєвій ситуації. Н.О. Дем'янова наголошує при цьому, що важливим для соціолінгвістичного аналізу вокативів є розмежування понять "соціальний статус" і "соціальна роль" особистості. Під "соціальним статусом" розуміють співвідносну з положенням людини позицію в соціальній системі, з якої витікають права та обов'язки і взаємні очікування комунікантів. "Соціальна роль" – це функція, яку виконує людина як елемент суспільства; деякий зразок поведінки, в тому числі і мовленнєвої, визнаний доцільним для людей цього статусу в певному суспільстві [3].

Соціально-регулятивна функція властива передусім іменникам-загальним назвам, "її реалізація має на меті встановлення бажаного для мовця, відповідного комунікативній ситуації, контексту розподілу соціальних ролей між мовцем та адресатом. Використовуючи ту чи іншу номінацію, мовець задає (пропонує, нав'язує) адресатові своє розуміння специфіки даної комунікативної ситуації: її офіційний чи неофіційний характер, симетричність чи асиметричність суспільних позицій адресата й адресанта тощо" [3].

Звертання в художньому стилі є формовою вираження емоційності, піднесеності. Саме тому апелятиви в цьому стилі є емоційно-експресивними і виконують відповідну роль. Основною функцією їх при цьому є емоційно-експресивна. В мовленні персонажа Еркюля Пуаро часто простежуються повтори: "Mon ami, mon ami", "Mon cher, Mon cher". Такі звертання виконують функцію підсилення, а також етикетну функцію. Оскільки вони реалізуються у висловленні поваги мовцем до свого співрозмовника, його шанобливого ставлення. Важливим маркером ввічливого спілкування, наголошує А.В. Корольова, є й звертання на *Ви* до адресата, що демонструє шанобливе ставлення. Проте у французькій мові немає різниці між фігурами звертання на *Ви* чи на *ти*, на відміну від української [4].

Нерідко в діалогах, описаних Агатою Крісті, можна натрапити на вокативи типу "Ma foi!", що в перекладі українською означає "О Боже! О Господи!". За визначенням О. Селіванової, вокатив – це "тип номінативного односкладного речення, відокремленого знаками оклику, що виконує функцію звертання, граматичний центр якого позначений формою іменника в називному або кличному відмінках" [7, с. 716]. Нетрадиційний підхід до тлумачення вокативного речення подають у своєму посібнику "Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання" І.І. Слинько, Н.В. Гуйванюк та М.Ф. Кобилянська [8].

Вони вважають, що вокативне речення точніше треба назвати кличним комунікатом, "бо це не справжнє речення, а особливий засіб зв'язку з вказівкою на адресата мовлення" [8]. За потреби кличні комунікати можуть опинятися у складі звичайних речень. У такому разі їх предикативність і самостійність послаблюються. Вони перетворюються на несамостійні кличні модифікації, які звичайно називають звертаннями. "Кличні модифікації відрізняються від кличних комунікатів як похідні форми від вихідних. Вони не становлять самостійних висловлень, але при відповідних умовах можуть стати ними. Кличні модифікації – це кличні комунікати в потенції", – підкреслюють дослідники [8, с. 412]. М.У. Каранська справедливо зауважувала, що вокативне речення відрізняється від звертання більшою самостійністю та комунікативним навантаженням.

Отже, при виборі форм звертання мовцеві доводиться враховувати характеристику адресата, ступінь знайомства з ним, його соціальну роль, умови протікання комунікативного акту. Сукупність усіх цих зв'язків становить пресупозицію мовленнєвого акту, тобто комплекс умов, які визначають характер спілкування. Вони є своєрідним орієнтиром для адресата спілкування. Спочатку відбувається аналіз мовцем пресупозиції, який згодом переходить у вибір відповідного до правил і традицій звертання.

Функції привітання. Привітання відіграють важливу роль у повсякденних розмовах і зазвичай використовуються як ритуальна форма ввічливості. Таким чином, вони виконують важливу функцію в побудові та підтримці соціальних відносин. Привітання часто складаються з коротких умовних виразів, які не обов'язково мають тлумачитися буквально, а скоріше використовуються як інструмент для демонстрації ввічливості або для покращення позитивного обличчя слухача.

Вирази привітання відображають ритуалізовані аспекти розмовних процедур і зазвичай інтерпретуються як такі. Ритуалізоване використання мови також називається фатичним спілкуванням [23], яке служить інтерактивній меті в спілкуванні, а не передачі інформації в транзакційний спосіб. Наприклад, коли мовець вимовляє звичайне вітання англійською: "Hi, how are you?", він/вона не обов'язково шукає конкретних деталей про стан слухача, а замість цього використовує цей ритуальний вираз для переговорів про соціальні стосунки.

Часто вітання вважаються першою частиною взаємодії двох або більше людей. За допомогою вербального або невербального привітання партнери по розмові можуть підтвердити присутність один одного і почати розмовний обмін. Висловлення привітання часто є частиною суміжної пари, яка складається з ініціації від мовця та відповіді від слухача, наступного за передбачуваною рутиною повороту. Хоча вітання є дуже частим універсальним явищем, вони можуть значно відрізнятися в межах і між мовами, соціальними групами і навіть серед однієї особи за різних обставин. Таким чином, на поведінку привітання можуть впливати відносини між мовцями, соціальний контекст, а також культурні відмінності, які регулюють норми ввічливості даної спільноти, серед інших факторів [23].

Існують різні функції, які вітання виконують у повсякденній соціальній взаємодії. Наприклад, вітання може служити підтвердженням присутності партнера по розмові [22]. Привітання також

можуть сформувати мовні процедури ввічливості. У цьому сенсі вітання часто складаються із традиційних виразів, які є частиною розмовної процедури. Таким чином, вітання – це інструменти, які ми використовуємо, щоб поводитися ввічливо та підтримувати групову солідарність (позитивне обличчя) з нашими партнерами по розмові. Таким чином, вітання – це ритуалізована поведінка, яка допомагає нам встановлювати та підтримувати соціальні стосунки [24].

В процесі дослідження ми виділили основні функції елементу МЕ привітання. Мова виконує важливу функцію в спілкуванні, з шести мовних функцій, описаних Р. Якобсоном, функції, що містяться в привітанні, є конативними і фатичними функціями. Відповідно до розуміння Р. Якобсона, адресна форма може містити конативні функції, коли мовець хоче дії від мовного партнера. Форма привітання також може містити фатичні функції, якщо вона використовується для встановлення або підтримки стосунків із мовленнєвими партнерами. Конативна функція спирається на мовного партнера, фатична функція спирається на контакт. Це відповідає використанню привітання, яке має на меті показати взаємодію між мовцями. Перш за все, слід зазначити, що ця функція орієнтована на одержувача повідомлення. Тобто головним об'єктом цієї функції буде особа, яка збирається отримати повідомлення від відправника. Вона задіяна, коли ви хочете встановити контакт зі співбесідником, викликати реакцію з боку одержувача, привернути його увагу або отримати відповідь з його боку.

Конативна функція має на меті впливати, запрошувати, наказувати, керувати чи забороняти. Конативна функція виконує функцію мовця, який хоче говорити безпосередньо або про нього думає співрозмовник. На основі пояснень Р. Якобсона, можна зробити висновок, що конативна функція має на меті накази, пропозиції, запрошення та заборони співрозмовникам щось робити. Ця функція залежить від того, що одержувач повідомлення або мовленнєвий партнер слідуватиме побажанням мовця [10].

Для встановлення цієї конативної функції мови ми можемо використовувати різні лінгвістичні засоби, які допоможуть досягти мети звернення до співрозмовника та для виклику в нього реакції:

– вживання вокативів;

– переважає друга особа;

– дієслова вживаються в інфінітивному та наказовому способі;

– використання питальних речень;

– використання спонукальних речень.

Конативна або інтерпретативна функція передбачає орієнтацію на адресата. Це відбувається на ранньому етапі опанування дитиною мови. Ця функція впливає на поведінку або, іншими словами, через цю функцію оратор намагається змусити когось як одержувача зробити щось, пов'язане з його чи її висловлюваннями.

Фатичні функції передбачають відкриття, формування, підтримка стосунків або контактів між мовцями та мовленнєвими партнерами. Не повинно бути жодних дій чи реакції з боку мовленнєвого партнера у відповідь на мовця. Фатична функція зосереджена на фізичному та психологічному залученні. Ця функція полягає у встановленні, продовженні, перевірці або припиненні мовних повідомлень у спілкуванні. Фатична функція також розрізняє функції дискурсу першої та другої особи. Фатична функція виконує функцію відкриваючого каналу, перевіряючи, чи працює він чи ні, і як репрезентацію соціальних відносин. Фатична функція орієнтована на контакт між мовцем та слухачем.

Найбільш частотним у мові персонажа Еркюля Пуаро за нашими спо-стереженнями було привітання: "Bonjour!" – "Доброго дня! Вітаю!". Це звичайне привітання, основне французьке привітання, яке працює в будь-якій обстановці, офіційній і неформальній. Це, мабуть, перше слово, яке вивчає більшість початківців французької мови. Багато хто вважає невикористання цього привітання абсолютно неввічливим і може заслуговувати зневажливого погляду. Загалом, найкращим варіантом для першого привітання когось у офіційній або неформальній обстановці є використання "Bonjour" або "Bonsoir". Окрім згаданих привітань у французькій мові функціонують також наступні привітання:

"Salut!" – "Привіт!"

Це чудове привітання, яке можна використовувати з усіма, кого ви часто бачите, або з кимось, кого ви досить добре знаєте, тобто з колегою з подібним становищем, як у вас, або хорошим другом. Це неформальне привітання, і його слід використовувати як таке, оскільки це не зовсім той вираз, який варто використовувати при діловій зустрічі.

"Coucou!" – "Гей!"

Це надзвичайно неформальний спосіб привітати когось, тому використовувати його краще для привітання близьких друзів та родини, інакше ви можете отримати кілька негативних поглядів.

"Quoi de neuf" – "Як справи?"

Залишаючись неформальним, це привітання трохи більш заангажоване, оскільки ви, ймовірно, почерпнете більше від людини, з якою ви розмовляєте, ніж у традиційному "Bonjour". Це буквально означає "що нового?" і це чудове привітання для друга, з яким ви давно не спілкувалися, з наміром почати розмову.

"Allô" – "Здравствуйте"

Хоча воно споріднене з англійською, не використовується в тій же якості, що й "bonjour", оскільки ви не можете використовувати його, щоб вітати людей на вулиці. Це привітання використовується виключно по телефону, щоб визначити, чи є хтось на лінії. Його також можна використовувати іронічно, щоб привернути увагу когось, хто вас не чув, якщо цієї людини в комунікативній ситуації не було.

Отже, список привітань французькою досить вичерпний. Ми дослідили, що всі вони виконують фатичну та конативну роль у спілкуванні.

Функції прощання. Щодо фігур на позначення прощання, то у своєму мовленні Еркюль Пуаро зазвичай послуговується фразою: "Au revoir". Український відповідник йому: "Бувайте". Аналізуючи комунікативні ситуації, в межах яких головний герой вживав цю фразу, можемо виділити такі функції прощання: контактозамикальна, резюмувальна, а також футурально-

контактна. Ідея контактозамикальної функції, в межах якої здійснюється резюмувальна функція, полягає в завершенні контакту зі співрозмовником, а також підводиться підсумок комунікативного акту, називають причини заве-ршення розмови тощо. Футурально-контактна функція передбачає встановлення подальшої інтеракції в майбутньому.

Окрім згаданого вище виразу у французькій мові поширеними є також вислови на позначення прощання: "À bientôt!" – "До скорої зустрічі!", "À demain!" – До завтра!", "À tout a l'heure!" – "До скорого побачення!", "À plus tard!" – "Побачимося пізніше!". Окрема низка фраз є для прощання у листуванні:

– Amicalement ("In friendship");
– Amitiés ("Your friend");
– À bientôt ("See you soon");
– Au plaisir de vous revoir ("Hope to see you again soon");
– Bien amicalement ("In Good Friendship");
– Bien à vous ("Sincerely yours");
– Cordialement ("Cordially");
– Meilleures salutations ("Best Salutations");
– Salutations distinguées ("With Distinguished Salutations").

Окрім згаданих нами функцій, виділяють також контактну (фатичну) функцію та конативну (ввічливості). Під терміном "фатична функція" розуміють призначення мовних засобів для встановлення і підтримання соціально-масового та індивідуального контакту, який певною мірою визначає поведінку адресата. Ця функція допомагає налагодити контакт зі співрозмовником, встановити приємну психологічну атмосферу, у визначеній тональності завершити комунікативний акт спілкування.

На думку Н.І. Форманової, "реалізація одиниць пов'язана з проявом прийнятого в суспільстві ввічливого поводження один з одним членів колективу, специфікою спілкування на *Ви* та на *ти*. Одиниці в ситуаціях вітання та прощання служать прояву ввічливості у спілкуванні. Зміни у соціальних параметрах носіїв мови та атмосфері спілкування, що призводять до вибору "не тієї" формули, руйнують бажану тональність спілкування і навіть контакт" [9].

З контактною і конативною функцією тісно пов'язана регулююча (регулятивна), що також відноситься до всіх проявів мовного етикету, оскільки вибір тієї чи іншої формули при встановленні контакту регулює характер відносин адресанта та адресата. Регулятивна функція мови – це застосування мови, яка використовується для впливу на поведінку інших. Стосується того, щоб переконати/наказати/попросити інших людей робити те, що хоче мовець. Виділяють також інструментальну функцію мови – це використання мови для вираження того, що потрібно людям. Наприклад Еркюль Пуаро в одному із діалогів вживає фразу: "De l'eau minérale, s'il vous Plaît", що перекладається, як "мінеральної води, будь ласка". Тобто ця фраза виконує в даній комунікативній ситуації інструментальну функцію.

Аналізуючи діалоги за участі Еркюля Пуаро, ми зібрали глосарій з його фраз найбільшої частотності та переклали їх з французької на українську (див. таблиця 1). Отже, бачимо, що головний герой Еркюль Пуаро використовує у своєму мовленні цілий спектр різноманітних французьких фраз. В його діалогах присутні порівняння, епітети, метафори тощо. Проаналізувавши МЕ головного героя, можна зробити висновок, що норми етикету представлені трьома типами: внутрішньокультурні, субкультурні та міжкультурний. Вся сукупність національних традицій і норм поведінки формує етикет національно-мовленнєвої поведінки. Для оцінки правил етикету завжди необхідні наступні критерії: ступінь формальності/неформальності спілкування, мовний паспорт партнера (тобто типові параметри особистості, які визначаються через мовлення – стать, вік, соціальне походження, рід занять, професія, рівень культура тощо), ступінь стосунків/знайомства, спілкування, ситуація, жанр і весь жанр мовлення, рівень культури партнера. Ключовою категорією етикету нам здається категорія ввічливості, тобто спрямованості спілкування на збереження гідності партнера і поваги до адресата. Особистісний фактор має значний вплив на рівень етичного спілкування. У зв'язку з цим внутрішній самоконтроль і самодисципліна, особливо для людей егоцентричних, брутальних, запальних, мінімізують помилки етикетного мовлення та культурних традицій.

Таблиця 1

Перелік фігур мовленнєвого етикету персонажа Еркюля Пуаро французькою та їх переклад українською

	WORD / PHRASE	TRANSLATION
1.	Mon cher / Ah! Mon cher! (14)	Мій дорогий
2.	Mais oui (2)	Саме так/ Так. Звичайно
3.	comme ça	От-от
4.	La Sante Sophie	Собор Святої Софії
5.	Eh bien	По вагонах, мсьє
6.	Envoiture, Monsieur	Ну
7.	Enfin!	Нарешті
8.	Voila, Monsieur (2)	От, мсьє
9.	Merci, Monsieur	Дякую, мсьє
10.	Jolie femme	Красива жінка
11.	Voilà ce qui est embêtant	А це вже дратує
12.	Très bien, Monsieur	Чудово
13.	Eh bien/ehbien/Bien (17)	Добре; звичайно

(Продовження таблиці 1)

	WORD / PHRASE	TRANSLATION
14.	Mon vieux! (8)	Старий
15.	Les affaires – les affaires!	Справи… справи!
16.	Précisément!	Точно!
17.	Comment? (2)	Як? Чому?
18.	Là-là (2)	Ну й ну
19.	Tout à fait au bout, Monsieur	Аж у кінець, мсьє
20.	Je crois qua vous avez un erreur	Гадаю, ви помилилися
21.	En voiture!	Автомобілем!
22.	Elle est jolie-et chic	Вона красива й елегантна
23.	Clientèle	Кліентура
24.	Ce n'est rien. Je me suis trompé	Нічого. Я помилився
25.	De l'eau minérale, s'il vous Plaît	Мінеральної води, будь ласка
26.	Bonne nuit, Madame	На добраніч, мадам
27.	La dame américaine	Та американська леді
28.	Bon soir, Monsieur	Доброго вечора, мсьє
29.	Vous êtes un directeur de la ligne, je crois, Monsieur. Vous pouvez nous dire	Оскільки ви – директор цієї компанії, гадаю, ви зможете нам сказати
30.	Pardon, Monsieur (3)	Вибачте, мсьє
31.	Chef de train (12)	Кондуктор
32.	Déjeuner	Обід
33.	Ah! c'était terrible!	О! То було жахливо!
34.	C'est une femme	Це жінка
35.	Oui, Monsieur	Так, мсьє
36.	C'est entendu	Домовлено
37.	Le docteur (4)	Лікар
38.	"Qu'est-ce qu'il y a? Pourquoi? (3)	У чому річ? Чому?
39.	Précisément (3)	Точно
40.	Que pensez-vous de ça?	Що ви думаєте про це?
41.	Ah! c'est rigolo, tout ça!	Ах! Це просто смішно!
42.	Mon Dieu	Боже мій
43.	Ah! quel animal!	Ну й тварина!
44.	Tout de même	Тим не менш
45.	Après vous, Monsieur	Після вас, мсьє
46.	Mais non, après vous	Ні, після вас
47.	Ce n'est rien. Je me suis trompé	Не хвилюйтеся. Я помилився
48.	Cauchemar	Страшний сон
49.	Voilà une grande dame	Оце справжня леді
50.	Elle est jolie femme	Вона красива жінка
51.	En permission	У відпустку
52.	Ça se voit	Це й видно
53.	Vous n'éprouvez pas d'émotion	Ви не відчуваєте емоції
54.	Encore un peu, Madame?	Ще трохи, мадам?
55.	Mais il n'y a rien à voir	Там нічого такого немає
56.	Ma foi	О Господи!
57.	Tout de même,	Все-таки
58.	Dans son caractère,	Не в його характері
59.	Entrez (2)	Увійдіть
60.	C'est impayable	Безцінна
61.	Chic	Ефектний
62.	Canaille	Негідник
63.	Vous êtes bien aimable, Madame	Ви дуже люб'язні, мадам
64.	Diable!	Хай йому грець!
65.	Grande dame	Великосвітська дама
66.	Qui s'excuse s'accuse	Хто вибачається, звинувачує
67.	Mademoiselle	Мадмуазель
68.	Pardon, Monsieur le Comte	Вибачте, пане графе

(Продовження таблиці 1)

	WORD / PHRASE	TRANSLATION
69.	Précis	Перелік
70.	Métier	Професія
71.	Objet de luxe	Предмет розкоші
72.	Premier service. Le dîner est servi. Premier dîner	Обслуговування першого класу. Вечерю подано. Вечеря для першого класу
73.	Hors de combat	Поза грою
74.	Mon cher, vous êtes épatant! C'est formidable	Мій дорогий, ви – ви дивовіжні! Це чудово
75.	Per Dio	На Бога
76.	Roman policier	Детективний роман
77.	C'est rigolo	Це дивно
78.	Messieurs et mesdames	Мадам та мсьє
79.	C'est possible	Це можливо
80.	Protégée	улюбленець; ставленик
81.	Fête	вечірка; свято
82.	Flair	стиль; відчуття; інтуїція
83.	Revivit	відродитись
84.	mon ami (8)	Мій друже
85.	Quel horreur!	Який жах!
86.	N'est ce pas?	Це не воно?
87.	C'est vrai	Це правда
88.	Pas mal	Непогано
89.	Recherche	Дослідження
90.	Pas encore	Ще ні
91.	Comment? (2)	Як?
92.	Merci	Дякую
93.	Pardon?	Перепрошую
94.	Précisément	точно
95.	hors d'oeuvres	закуски
96.	Mais oui… (3)	Ну так
97.	A tout à l'heure	Побачимось (пізніше)
98.	Pauvre femme	Бідна жінка
99.	Oui, c'est peut-être là	Так, можливо
100.	Parbleu	Чорт забирай
101.	Quelconque	Будь-який
102.	Le type	Хлопець, вид, чоловік
103.	Faites attention	Будьте обережні
104.	Pas ça	Нічого такого
105.	pour une femme	Для жінки
106.	Du tout	Зовсім, цілком
107.	A la bonne heure	В потрібний час
108.	un peu	трішки
109.	Ça, oui	Так, так
110.	Bon Dieu	Боже мій, заради Бога
111.	Mon Dieu!	Боже мій! Господи!
112.	C'est trop tard	Уже занадто пізно
113.	Mais qu'est ce que vous faites là?	Що ти тут робиш?
114.	Vous éprouvez trop d'émotion	У вас занадто багато емоцій
115.	Ah, c'est ingénieux, ça!	Ах, ось це геніально!
116.	Eh bien (8)	І так, отже, ну
117.	crime intime	Особистий злочин
118.	au courant	В курсі
119.	Vous croyez	Ви думаєте
120.	ces gens là!	Такі люди, як він
121.	Encore!	Все ще! Досі!
122.	la chance	Шанс, успіх, удача
123.	Inconnu	Невідомий, незнайомець

(Закінчення таблиці 1)

	WORD / PHRASE	TRANSLATION
124.	Et alors, je vais à la pêche	А потім я йду рибалити
125.	Inutile	Немає потреби
126.	Une bonne idée.	Гарна ідея
127.	Enfin	Нарешті
128.	au fond	На дні, на глибині
129.	mise en scène	інсценування
130.	Tout de même	Все одно
131.	tout à fait à part	Абсолютно окремо
132.	C'est tout naturel	Це цілком природньо
133.	dernier cri	Останній крик моди, сучасний
134.	Du tout	Зовсім, взагалі
135.	Bêtises	Дурниці, нісенітниці
136.	bien entendu	Само собою, зрозуміло, звичайно
137.	C'est ingénieux. Tout de même c'est bien imaginé, ça.	Це геніально. Але це добре продумано.
138.	Mes enfants	Мої діти
139.	Motif	Мотив, причина
140.	A vous la parole!	Цей поверх – твій!
141.	Mieux que ça, mademoiselle	Навіть краще, ніж це, міс
142.	Petite	Маленький, невеличкий
143.	Du tout!	Зовсім! Взагалі! В порядку!
144.	Rouge	Червоний
145.	modus operandi	Спосіб дій, методи
146.	bona fides	добросовісно
147.	Mon cher	Мій дорогий
148.	Voilà	Ось
149.	Bon	Правильний, хороший, відмінний, добрий
150.	Mademoiselle (3)	Мадмуазель, міс
151.	mon enfant	Моя дитина
152.	Alors c'est bien, mon enfant.	Тоді це добре, дитя.
153.	Tout de même	Все ж, тим не менш
154.	Quelle idée!	Що за ідея! Чим я тільки думав!
155.	Mais si!	Але! Та ну!
156.	Rouge, impair, manque!	Червоний, непарний, відсутній!
157.	le sport	спорт
158.	un coeur magnifique!	Прекрасне серце!
159.	Vive le sport!	Нехай живе спорт!

Джерело: розроблено авторами за даними [12–21]

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи згадане вище, можна зробити висновок, що сфера застосування мовного етикету та використання його одиниць утворюють таку систему ознак, яка дозволяє говорити про специфічність мовленнєвого етикету як лінгвістичного явища. Оволодіння формами мовленнєвого етикету в системі французької мови, а саме формами привітання, прощання та подяки, дає можливість тим, хто вивчає цю мову, засвоїти певні моделі спілкування, а також здобути досвід тактовної та доброзичливої поведінки. Загалом, мовленнєвий етикет відіграє важливу роль у спілкуванні людей, адже досконалий спосіб ведення комунікації стає ключем до успіху в суспільстві, тоді як неправильність стає навпаки причиною багатьох конфліктів, нерідко навіть міжнародних. Тема мовленнєвого етикету має велике практичне значення, тому потребує ретельного вивчення та вдосконалення.

Список літератури:

1. Бехта І.А. Дискурс наратора в англомовній прозі : монографія. Київ : Грамота, 2004. 304 с.
2. Вихованець І.Р. Звертання. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 184–185.
3. Дем'янова Н.О. Лінгвістична структура та гендерні особливості звертань в українській та французькій мовах. Одеса, 2012.
4. Корольова А.В. Національно-культурні особливості інтимізованих звертань в українському художньому мовленні (зіставний аспект). *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство).* Київ : НПУ, 2009. Вип. 3: До 175-річчя НПУ ім. М.П. Драгоманова. С. 7–13.
5. Косенко Ю.В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2011. 187 с.

6. Мельничук О.М. Український мовленнєвий етикет: синтаксично-стилістичний аспект : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Чернівці, 2005. 22 с.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
8. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. Київ : Вища школа, 1994.
9. Форманова С.В. Звертання як засіб вираження категорії адресата (на матеріалі повісті С. Процюка "Червона троянда, чорна троянда"). *Мова і культура. Науковий щорічний журнал*. Вип. 7. Т. 4. Ч. 2. "Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту". Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. С. 50–56.
10. Якобсон Р.О. Избранные работы. Москва, 1985.
11. Ali M. In the kitchen / Monica Ali. London : Black Swan, 2010. 553 p.
12. Christe A. After the Funeral. 1953. 244 p.
13. Christe A. Curtain Poirot's Last Case. 1975. 224 p.
14. Christe A. Death on the Nile. 1937. 288 p.
15. Christe A. Evil under the Sun. 1941. 256 p.
16. Christe A. Five Little Pigs. 1941. 234 p.
17. Christe A. Hercule Poirot's Christmas. 1938. 256 p.
18. Christe A. Murder on the Orient Express. 1934. 274 p.
19. Christe A. The ABC Murders. 1936. 256 p.
20. Christe A. The Murder of Roger Ackroyd. 1926. 312 p.
21. Christe A. The mysterious affair at Styles. 1920. 296 p.
22. Goffman E. Relations in public: Microstudies of the public order. New York : Basic Books, 1971.
23. Malinowski B. The problem of meaning in primitive languages. In C. K. Ogden & I. A. Richards (Eds.). The meaning of meaning London : Kegan Paul, 1936. P. 296–336.
24. Wei L. The functions and use of greetings. Canadian Social Science. 2010. 6(4), 56–62.

References:

1. Bekhta I.A. (2004) *Dyskurs naratora v anglomovnij prozi* [Narrator's discourse in English prose]. Kyiv: Gramota, 304 p. (in Ukrainian)
2. Vyxovanecz I.R. (2000) Zvertannya [Appeal]. *Ukrayinska mova* [Ukrainian language]. Kyiv: Ukrayinska encyklopediya, pp. 184–185. (in Ukrainian)
3. Dem'yanova N.O. (2012) *Lingvistychna struktura ta genderni osoblyvosti zver-tan v ukrayinskij ta franczuzkij movakh* [Linguistic structure and gender peculiarities of Ukrainian and French languages]. Odesa. (in Ukrainian)
4. Korolova A.V. (2009) Nacionalno-kulturni osoblyvosti intymizovanyx zvertan v ukrayinskomu xudozhnomu movlenni (zistavnyj aspekt) [National and cultural features of the intimate address in the Ukrainian artistic speech (comparative aspect)]. *Naukovyj chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova. Seriya 8. Filologichni nauky (movoznavstvo i literaturoznavstvo),* vol. 3. Kyiv: NPU, pp. 7–13. (in Ukrainian)
5. Kosenko Yu.V. (2011) Osnovy teoriyi movnoyi komunikaciyi [Fundamentals of the theory of language communication]. *Teach manual*. Sumy: Sumskyj derzhavnyj universytet, 187 p. (in Ukrainian)
6. Melnychuk O.M. (2005) Ukrayinskyj movlennyevyj etyket: syntaksychno-stylistychnyj aspect [Ukrainian speech etiquette: syntactic and stylistic aspect]. *Dissertation abstract*. Chernivci, 22 p. (in Ukrainian)
7. Selivanova O. (2006) *Suchasna lingvistyka: terminologichna encyklopediya* [Modern linguistics: an encyclopedia of terminology]. Poltava: Dovkillya-K, 716 p. (in Ukrainian)
8. Slynko I.I., Gujvanyuk N.V., Kobylyanska M.F. (1994) *Syntaksys suchasnoyi ukrayinskoyi movy. Problemni pytannya* [Syntax of the modern Ukrainian language. Problematic issues]. Kyiv: Vyshha shkola. (in Ukrainian)
9. Formanova S.V. (2004) Zvertannya yak zasib vyrazhennya kategoriyi adresata (na materiali povisti S. Procyuka "Chervona troyanda, chorna troyanda") [Appeal as a means of expressing the category of the addressee (based on the story by S. Protsyuk "Red Rose, Black Rose")]. *Mova i kultura. Naukovyj shhorichnyj zhurnal*, vol. 7, no. 4, ch. 2. *"Lingvokulturologichna interpretaciya tekstu".* Kyiv: Vy-davnychyj Dim Dmytra Burago, pp. 50–56. (in Ukrainian)
10. Yakobson P.O. (1985) *Izbrannyye raboty* [Selected works]. Moscow. (in Russian)
11. Ali M. (2010) *In the kitchen*. London: Black Swan, 553 p.
12. Christe A. (1953) *After the Funeral*, 244 p.
13. Christe A. (1975) *Curtain Poirot's Last Case*, 224 p.
14. Christe A. (1937) *Death on the Nile*, 288 p.
15. Christe A. (1941) *Evil under the Sun*, 256 p.
16. Christe A. (1941) *Five Little Pigs*, 234 p.
17. Christe A. (1938) *Hercule Poirot's Christmas*, 256 p.
18. Christe A. (1934) *Murder on the Orient Express*, 274 p.
19. Christe A. (1936) *The ABC Murders*, 256 p.
20. Christe A. (1926) *The Murder of Roger Ackroyd*, 312 p.
21. Christe A. (1920) *The mysterious affair at Styles*, 296 p.
22. Goffman E. (1971) *Relations in public: Microstudies of the public order*. New York: Basic Books.
23. Malinowski B. (1936) *The problem of meaning in primitive languages. In C. K. Ogden & I. A. Richards (eds.)*, London: Kegan Paul, pp. 296–336.
24. Wei L. (2010) The functions and use of greetings. *Canadian Social Science*, vol. 6, no. 4, pp. 56–62.